

Պատմություն և Վ.

Աղագրություն և Գր.

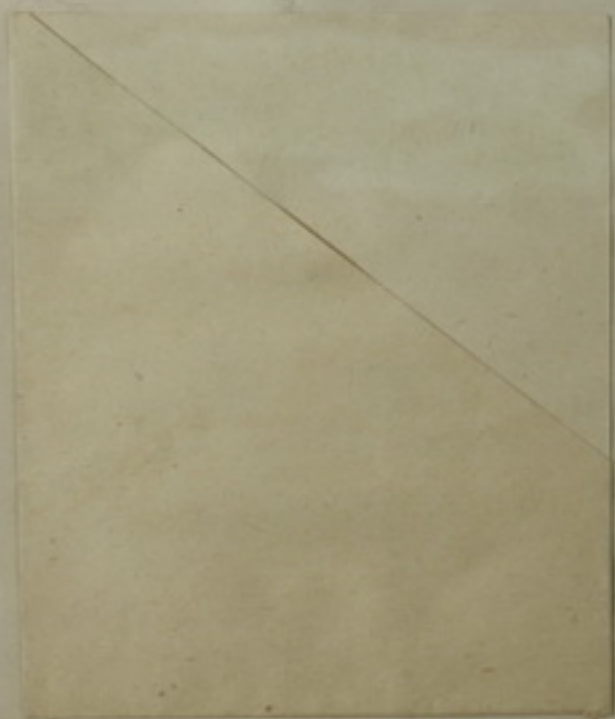
Աղագրություն և Գրություն.

Հայագրություն և Բաժանում և Գր.

ԵՋՊԵՅԻՆ ԽՆԳԻՐՆԵՐ

ՀԵՅԵԳԻՏԵԿԸՆ ԴԸՆԵԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՍՅՈՒԳՎԱԾ Է
1952 թ.

371(47.925)
Պ-26

371(479.25)

✓

Ե.Ռ.Գ.Ե.ՅԻՆ ԽՆԳԻՐՆԵՐ

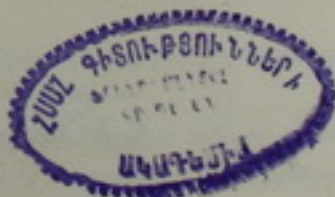
Ե.Ռ.Գ.Ե.ՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՅԵԳԻՏԵԿԵՆ ԻՆՏԵՐՈՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

62201

A¹
66765

Վ.Լ.Բ.Գ.Ե.Ն ՊԵՍԵՆԿԵՆ

ԵՋՊԵՅԻՆ ԽՆԳՒՐՆԵՐ

Ե. ԵՐՏԵՔԻՆ ՔԵՂԱՔԵԿԱՆ ՈՒԹՈՒՆ
ՀԱՅ ԵԶՊԻ ԵՐՏԵՔԻՆ ՔԵՂԱՔԵԿԱՆ ՈՒԹՈՒՆ ԽՆԳՆ

ԳՆՏՏՏ 1912

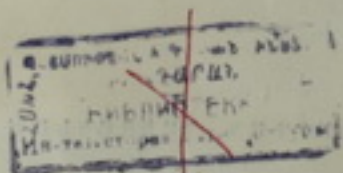
Բ. ԵՋՊԵՅԻՆ ԿՐԹ ՈՒԹՈՒՆ

ԵՐՏԵՍԵՐԵՆԵՆ ՀԱՅ ՈՒԹԱՆՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿԵԶԵՐԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆ
(ՈՒԹՈՒՆ ԳԵՐԴՔԻ ՀԱՅ ՈՒԹԱՆՈՂԱՆԵՐ)

ԳՆՏ 1912

ՀԱՅԵՊԻՏԵԿԱՆ ԲԱՆԵՐՈՍՈՒԹՅԱՆԵՐ

ՀԱՅՈՒՐՈՒՆ 1912

1434

5335

ԱՆՅԵՊՈՏԵԱԼԵ ՐԵՆԵՏՈՍԻՏԻՅԱՆԵՐ

Եւրոպայում գտնուող մեր գլխաւոր գաղութների կեանքը դիտելով, դժուար չէ նկատել նրանց գործունէութիւնը քարեգործական նպատակների շուրջ եւ այս գործունէութեան նշանակելի հետեւանքները:

Միաժամանակ, դիտելով Գաղութային կեանքի այն երեւոյթները, որոնք քարեգործութեան շին վերաբերւում, այլ ապացուցանում են գաղութների մտաւոր, հոգեկան պահանջները, կը նկատուի որ շնայած թէ մեր գաղութները ոգեւորւած են բարձր զգացումներով, շարժումներով ու գիտաւթութիւններով գէպի ազգ եւ հայրենիք, այդ երեւոյթների հետեւանքները սովորաբար նշանաւոր չեն:

Եւ ուսումնասիրելով այդ երեւոյթները ու նրանց հետեւանքները, դժուար չէ տեսնել որ յիշեալ բարոյական զգացումներն ու շարժումները՝ իրենց ցանկալի ձեւաւորման եւ իրագործման համար սովորաբար հանդիպում են զանազան խոչընդոտների եւ արգելքների, որոնց հիմնական պատճառը թւում է լինել գլխաւորապէս թերութիւնը, երբեմն նաեւ բացակայութիւնը հայ ազգի եւ երկրի վերաբերեալ նախապէս ստացուած գիտութիւնների եւ յատկապէս հաւաքուած տեղեկութիւնների, մի խօսքով ասած, ժամանակին ստացուած ազգային կրթութեան:

Բայց թէ կեանքը, եւ թէ հայրենասիրական շարժումները սովորաբար չեն սպասում, այլ մի որեւէ ելք են պահանջում:

Երգ, բնական է, որ ղեկավարւում ենք ոչ այնքան գիտութիւններով, որքան հրապուրիչ հաճոյքներով ու շրջաբերուող կարծիքներով եւ վերջնում ենք այն տեղեկութիւնները, որոնք պատահաբար ձեռքի տակ են գտնւում. բայց շրջաբերուող կարծիքները եւ պատահական տեղեկութիւնները սովորաբար անկատար ու միակողմանի են, երբեմն նոյն խնդրի մէջ ու անհիմն:

Բնական է նշելու, որ տեղեկութիւնների ու գիտութիւնների թերութիւնը ոչ միայն պատճառում է անգիբը զինարարութիւններ և գծուարացնում է վճիռների որոշումը, այլ թուլացնում է և ոչնչացնում նրանց նշանակութիւնը:

Ղերջին կիսադարի ընթացքում, գաղութային կեանքի մէջ իրենց ծագումը ունեցող ազգային շարժումներից, գոնէ միայն «քաղաքական» շարժումները ունեցան որոշ, բայց ստեղծի հետեւանքներ. սա այդ հետեւանքներն են որոնց հետ ուղիղ կերպով կապուած է մեր ազգի նշանաւոր մասի ոչնչացումը, ինչ որ ամենապարզ կերպով ապացուցանում է թէ հայասիրական շարժումները որքան կարող են լինել ֆեոտակար, մանաւանդ եթէ մինչև անգամ ղեկավարները գուցէ անկեղծ բայց անկարող և սգեւ լինեն. եթէ ղեկավարներն ոչ միայն տեղեկ չլինեն իրենց ստանձնած գործի զանազան պահանջների հանդէպ, այլ նոյն խի սգեւ — իրենց ազգի ու երկրի մասին:

Սակայն հարկաւոր տեղեկութիւններ ու գիտութիւններ յաճախ արդէն կան, կամ կարող են գտնուել. պէտք է միայն զանազ կանխօրէն ի յայտ բերել, մատչելի դարձնել ու տարածել. իրողութեան համապատասխանող եզրակացութիւնները և հետեւարար ճշտագոյն կարծիքները հետզհետէ ինքնին կը կազմուեն և կը հաստատուեն:

Եւս հակիրճ նկատողութիւնների իմաստը թերեւս պարզում է թէ որչափ անհրաժեշտ է հայ ազգի ու հայրենիքի՝ այսինքն հայագիտութեան վերաբերուող տեղեկութիւնների տարածումը մեր գաղութային շրջաններում: Թաւում է որ այս նպատակին ամենանպաստաւոր միջոցն է՝ կենդանի խօսքը, այսինքն բանախօսութիւնները: Եւ որպէս զի այս բանախօսութիւնները մի տեսական և հաստատ ու խոր նշանակութիւն և տարածում ունենան բնական է որ նորա լինին գիրքիմաց և պահեն միաժամանակ իրենց գիտնական բնոյթը:

Հայագիտական բանախօսութիւնները պիտի ունենան սկիզբից ոչ միայն մի որոշ դասաւորում. այլ պիտի համապատասխանեն մի որոշ ընդհանուր ծրագրի:

Եւս պահանջը ի նկատի ունենալով և միաժամանակ ենթադրուած բանախօսութիւնների ամբողջութիւնը պարզելու համար ներկայացնում եմ հետեւեալ ընդհանուր ծրագիրը:

ՀԱՅԵԳՅՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՆԵԼԻ ՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾՐԱԳՐԻ

Ա. Նախապատմական շրջան:

Նախապատմութիւն Հայոց:

Հայ ազգի ծագումը: Նախապատմական տեղագիտութիւնները: Աշխարհագրական համառօտ ակնարկ հայ բնակավայրերի վրայ: Մարդաբանական ու համառօտ լեզուաբանական համեմատական ակնարկներ: Ազգագրութիւն Հայոց Նախապատմական ժամանակում: Դասակարգեր ու նրանց պարագմուէրը. Նախապատմական հոգեւոր կեանք. դիցաբանութիւն, հեթանոսութիւն:

Բ. Հայոց բնակավայրի ընտրութիւնը:

Աշխարհագրական, երկրաբանական եւ բնագրական նկարագրութիւն:

Գ. Պատմական հին շրջան (մինչեւ XIX դարի սկիզբը):

ա. Բնակչութիւն:

Ազգի դասակարգեր (աղնուականութիւն, հոգեւորականութիւն, քաղաքացիութիւն, գիւղացիութիւն), իրենց ընտանեկան, հասարակական եւ իրաւական կազմը:

բ. Տնտեսական նկարագրութիւն:

Պարագմուէր, երկրագործութիւն, անասնաբանութիւն, հանքաբանութիւն, արհեստներ (պաստառ, մետաքս, գորգ . . .), Արեւտուր:

գ. Հոգեւորական կեանք, արուեստներ, գիտութիւններ:

Քրիստոնէութիւն (Ղուսաւորչական, կաթողիկէ, բողոքական):

Ճարտարապետութիւն:

Երգ, պար, երաժշտութիւն, նկարչութիւն:

Շէնքերի եւ ձեռագիրների զարգացումը:

Պատմագրութիւն, գիտութիւններ (բժշկութիւն եւ այլն):

դ. Պատմութիւն:

Ընդհանուր համառօտ ակնարկ ամբողջ շրջանի վրայ:

Մասնակի նկարագրութիւն այս շրջանից ընտրուած մի քանի կարեւոր փուլերի կամ գեղքերի:

ե. Հայ լեզու:

Հայ տառերը. Ձեռագիրներ, գրչագրական ակնարկ:

Ցպագրութեան հնարումը, իր տարածումը աշխարհում:

Հայ տպագրութեան սկիզբը ու տարածումը:

Գրաբարի պատմութիւնը, իր կազմը եւ յատկութիւնները:

զ. Հայ հին գրականութիւնը:

Ընդհանուր պատմական նկարագրութիւն:

Հին հեղինակներ: Հին թարգմանիչներ:

Դ. Պատմական նոր շրջան XIX դարի սկզբից մինչև 1914—1918 պատերազմի սկիզբը:

ա. բնակչութիւն:

Դասակարգեր (հոգեւորականութիւն, քաղաքացիութիւն, գիւղացիութիւն), իրենց ընտանեկան, հասարակական եւ իրաւական կազմը:

բ. Տնտեսական կեանք:

Պարագմունք. արհեստներ, արեւտուր:

զ. Հոգեւորական կեանք, արուեստներ, գիտութիւններ:

Հայ եկեղեցիներ:

Հարստարապետութիւն:

Երգ, երաժշտութիւն, թատրոն:

Նկարչութիւն:

Պատմագրութիւն, գիտութիւններ:

դ. Պատմութիւն Հայոց:

Ընդհանուր համառոտ ամփոփ շրջանի վրայ:

Պատերազմներ հայոց բնակավայրերում եւ նրանց հետեւանքները:

Հայ գաղթականութիւններ:

Հայրկան հարցի ծագումը եւ իր պատմութիւնը:

Մասնակի նկարագրութիւն այս շրջանից ընտրուած մի քանի փուլերի կամ զեպրերի:

ե. Աշխարհարար գրաւոր լեզու:

Լեզուի ձեւակերպումը ու զարգացումը:

Գլխաւոր բարրաւորներ եւ իրենց յատկութիւնները:

զ. Նոր գրականութիւն:

Ընդհանուր պատմական նկարագրութիւն, Հեղինակներ, թարգմանիչներ:

է. Լեզու իրրեւ ազգի զարգացման աստիճանի ապացոյցը:

Ն. Ներկայ շրջան:

Ժամանակակից պատմութիւն հայ ազգի եւ Հայաստանի վերածնունդը:

Հայաստանի ներկա դրութիւնը:

Հայ գաղութներ, տեղային գաղութ:

Այս ընդհանուր ծրագիրը հիմնուած լինելով պատմական սկիզբունքի վրայ, ենթադրում է ազգային լեզուի իրրեւ ազգի ընդհանուր զարգացման աստիճանի ապացոյցի նշանակութիւնը. այս տեսակետի համաձայն ծրագրի մէջ գտնուող նիւթերը ստացան իրենց դասաւորումը եւ հայ լեզուն ամեն պատմական շրջանում գրաւեց վերին, գլխաւոր տեղը:

Ներկայացուած ընդհանուր ծրագրի քննադատութիւնը ի յայտ կը բերի նրա պակասութիւնները, մանաւանդ ծրագրի իրադարձման ժամանակուսմ. հետեւաբար մի ուրիշ, աւելի նպատակայարմար ընդհանուր ծրագիր կը մշակուի: Քաջ անհրաժեշտ է թուում, որ սկզբից մի որոշ ընդհանուր ծրագիր ընդունուած լինի, շնայած որ որեւէ ընդհանուր ծրագիր, այսկամ այն, կարելի չէ իրադարձել լիովին:

Անհրաժեշտ է թուում սկզբից ղեկավարուել մի որոշ ընդհանուր ծրագրով, որպէս զի նրանից վերցուեն այն նիւթերը կամ սրանց մասնաձիւղերը, որոնց մասին այս թէ այն քաղաքում գտնուող մասնագէտները կարող են ստանձնել համապատասխան բանախօսութիւնները. այս վերջինները կ'որոշեն ընթացիկ տարուայ մէջ գործադրելի ծրագիրը եւ նրա նիւթերի դասաւորումը:

Պէտք է որ մի որոշ ընդհանուր ծրագիր ոչ միայն ընդունուի, այլ նաեւ միշտ աշքի առջեւ գտնուի, որպէս զի նրա քաղաքատուր ընթացիկ տարուայ մէջ գործադրելի ծրագրի հետ պարզ կերպով ապացուցանի թէ հայագիտութեան որ ճիւղեր տակաւին բանախօսուած, կամ թերեւս դեռ բուական ուսումնասիրուած չեն եւ հետեւաբար թէ ինչ ճիւղեր մնում է ուսումնասիրել եւ ինչ բանախօսութիւններ պէտք է ջանալ պատրաստել գալիք տարիներում:

Միայն այս պայմաններում հայագիտական բանախօսութիւնների ամբողջութիւնը իրապէս կը կազմի հայ ազգի քաղաքաբնութութեան որքան կարելի է լիակատար նկարագրութիւնը:

Այսպիսի մի յաջորդական աշխատանքի էական արդիւնքը կը լինի այն՝ որ մենք կ'ունենանք տարածուած որոշ եւ հաստատ գիտութիւններ մեր ազգի եւ հայրենիքի մասին, կը գիտնանք եւ կը գիտակցենք թէ ինչ մենք ունենք եւ թէ ինչ մեզ պակասում է:

Հայագիտական գիտութիւնների ու տեղեկութիւնների տարածումը մեր ազգակիցների մէջ մեզ ի հանդէս կը բերի մեր ազգային բնութիւնը եւ կը պարզի նրա յատկութիւնների սկիզբնական պատճառները. կ'ապացուցանի մեր ազգային առաւելութիւնները, զորոնք պիտի ջանանք պահել, հաստատել ու զարգացնել. բայց, ինչ որ թերեւս աւելի կարեւոր է, այս բոլորը կ'ապացուցանի միաժամանակ մեր պակասութիւնները եւ նրանց պատճառները, զորոնք պիտի սկսենք եւ ջանանք բուժել եւ քննել արմատաբար:

Ուրիշ ի վերջոյ, տարածումը եւ հաստատումը մեր մէջ այն գիտութիւնների ու տեղեկութիւնների — որոնց հետ մեր ամբողջ բնութիւնը խոր եւ սերտ, անքննելի կապեր ունի — չէ կարող չազդել մեր՝ զանազան երկիրներում գտնուող հայրենակիցների մտայնութեան վրայ. չէ կարող դարձնել մեր բոլոր ազգա-

կիցներին ի յայտ չըբերել մեր հասարակցութեան կապերը (liens de communauté) եւ հետեւաբար չէ կարող չապահովել եւ չհաստատել ազգային համերաշխութեան գիտակցութիւնը մեր բոլոր գաղութների մէջ:

Հայագիտական բանախօսութիւնների առաջին փորձը անելու համար ամենայնաբար քաղաքը թուում է լինել Վիեննա, ուր իր նիստը ունի մեր համալսարանը Վիեննայի Միփիմարեան Միաբանութիւնը:

Մեծ եւ ծանօթ է Միփիմարեանների կատարած գերը ամբողջ հայութեան առջեւ հայագիտութեան ասպարէզում: Դերկայ ձեռնարկութեան մէջ՝ հայագիտութիւնը տարածելու գործունէութեան մէջ, Միփիմարեանների գերը նշնպէս միայն տեղային հայ գաղութով սահմանափակուած պիտի չի լինայ, այլ պիտի տարածուի նաեւ ուրիշ հայ գաղութների մէջ, եւ թերեւ նաեւ հայութեան մէջ՝ երբ բանախօսութիւնները տպուած լինելով կը ստանան իրենց տարածումը:

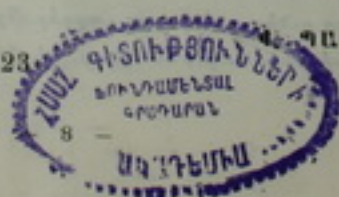
Առաջարկուած հայագիտական բանախօսութիւնների արժէքը կարող է եթէ ոչ ամբողջովին գտնէ մեծ մասամբ ապահովուած լինել Հ. Հ. Միփիմարեանների ուժերով:

Սակայն, այս բանախօսութիւնների նշանակութիւնը, տեղային գաղութի մէջ եւ մի լավով հայութեան համար, կը լինի թերակատար, եթէ գաղութի այն անձերը, որոնք պատշաճ պատրաստութիւն եւ կարողութիւն ունին, չմասնակցեն իրրեւ բանախօսանք իրենց ծանօթ նիւթերի մասին, լինի այս նիւթը զուտ գիտական, լինի արուեստական, լինի առեւտրական եւ այլն:

Գաղութային այսպիսի անդամների մասնակցութիւնը բանախօսութիւնների մէջ կ'ունենայ այն կարեւոր նշանակութիւնը որ այս անձերը կը կարողանան, նաեւ բանախօսութիւններից դուրս, անմիջապէս, ամենօրեայ կեանքի մէջ, տարածել ու հաստատել, ամէնը իր շրջանում, պէտք եղած հետաքրքրութիւնը հայագիտութեան վերաբերմամբ: Այս անձերը կարող են լուազոյն կերպով նպաստել որ հայ գաղութներում մի որոշ պահանջ ամբանայ վերաբերմամբ հայագիտական բանախօսութիւնների, որպէս զի այս վերջինները դառնան տեւական, եւ ստանան մի մշտական կազմակերպութիւն:

Հաս կարեւոր է նաեւ աշխատել որ տեղային օտար հայագէտները նշնպէս բարեհաճեն մասնակցել իրրեւ բանախօսանք իրենց հայագիտական ճիշդութեամբ: Սա մի կապ կը կազմի հայ բանախօսների եւ տեղային օտար գիտնական շրջանների մէջ ի նպաստ հայագիտութեան:

Վիեննա, Հոկտեմբեր 1923

~~080194... 1971~~

371

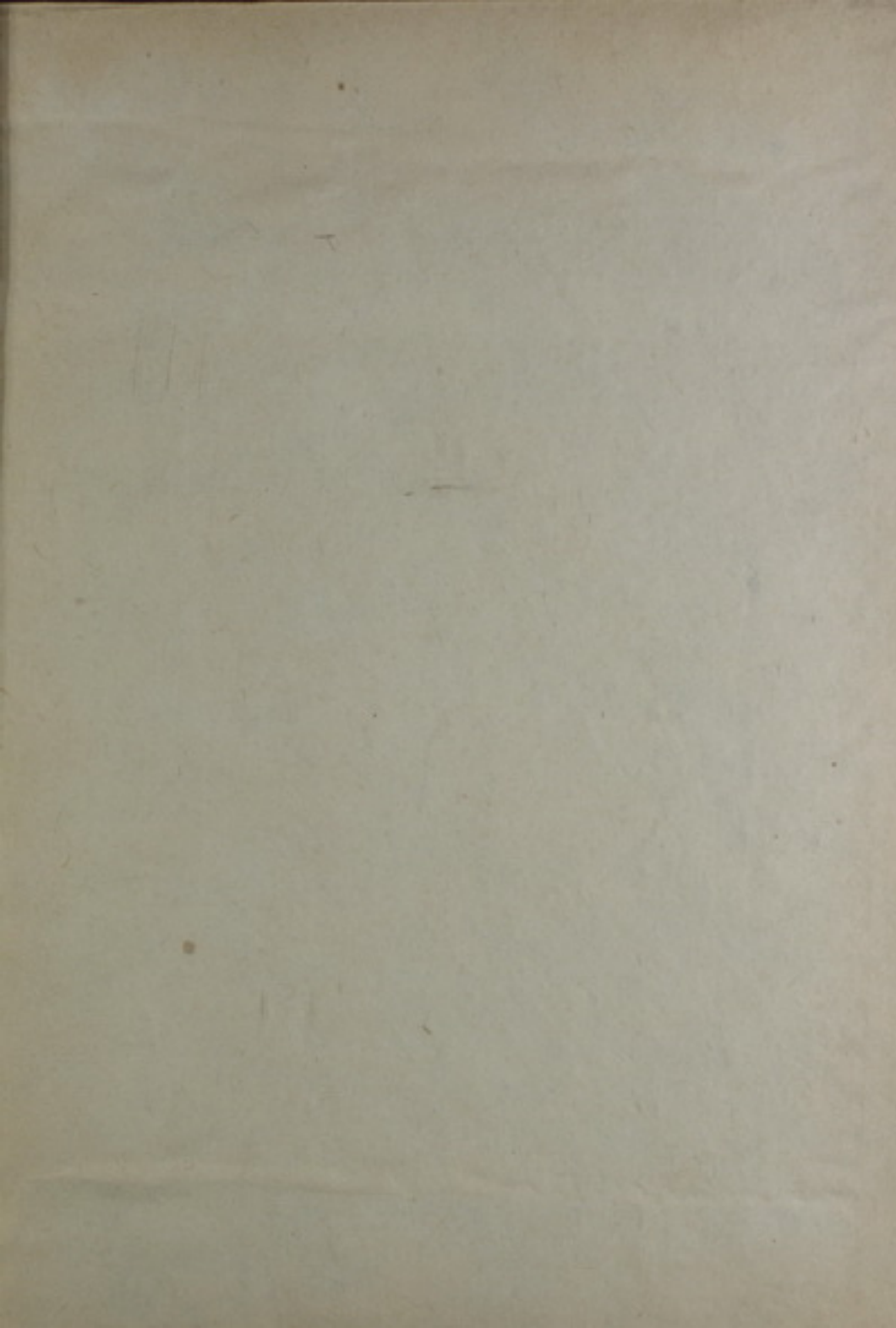
7-2

Հ. ԲԱՆԻՍ

25 Հոկտեմբեր 1913

Մեծ Բրիտանիա Լոնդոն

[10.]

A ^{II}
66465

ՀԱՅ ԲԻԺՆԱԴԱՐ ԳԻՒՆ ԳՐԱԴ.

220066765